

TA'LIM JARAYONIDA ZAMONAVIY INFORMATSION VA KOMMUNIKATSION
TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Sattarova Dilnoza

Jizzax Politexnika Instituti o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: *texnologiya, innovatsion texnologiyalar, axborot, axborot texnologiyalari, internet, vosita, kompyuter.*

Ключевые слова: *технология, инновационные технологии, информация, информационные технологии, интернет, инструмент, компьютер.*

Key words: *technology, innovative technologies, information, information technology, internet, tool, computer.*

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 30-mayda qabul qilingan «Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarorda kadrlar tayyorlash sohasini takomillashtirish, mamlakatimiz salohiyatini oshirishning demokratik davlat va bozor iqtisodiyotiga asoslangan fuqarolik jamiyati qurishning muhim shartlaridan biri sifatida belgilandi. XXI asrning har bir ma'rifatli, ziyoli kishisi albatta, axborot texnologiyalarini yaxshi egallagan bo'lishi shart. Binobarin, aksariyat hollarda, inson faoliyati uning axborotga ega bo'lganlik darajasi, ushbu axborotlardan samarali foydalana olish qobiliyatlariga bog'liq bo'lib qolmoqda. Ixtiyoriy soha bo'yicha zamonaviy mutaxassis vaqt sayin oshib borayotgan axborot oqimida bemalol yo'l topa olishi uchun, u kompyuterlar, telekommunikatsiya va boshqa aloqa vositalari yordamida tegishli axborotni ola bilishi, qayta ishlay hamda ulardan foydalana olishi kerak. Axborot texnologiyalari hozirgi kunda insonlar ish faoliyatining samaradorligi va ish unumini oshiruvchi vosita sifatida qaralmoqda.

Ta'lim jarayonini axborotlashtirish:

- shaxsning intellektual va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishiga;
- jamiyatning har bir a'zosini o'z malakasini oshirish va faoliyat sohasini o'zgartira olishiga;
- tezkor ta'lim uchun shart-sharoit yaratish va masofaviy ta'lim samarasini oshirishga imkon beradi.

Informatsion texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etish bo'yicha jamiyatimizning tez sur'atlar bilan o'sib boruvchi ehtiyojlari oliy ta'lim muassasalarida auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda elektron qo'llanmalar, virtual stendlar, Internet tarmog'i imkoniyatlaridan foydalangan holda masofaviy o'qitish, shuningdek, masofaviy ta'limni joriy etish bilan bog'liq izchil nazariy hamda amaliy tadbirlar bajarilishini taqozo etadi. Informatsion texnologiyalariga asoslangan holda masofaviy ta'lim bo'yicha mavjud ilmiy nashrlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida bunday ta'lim usulidan foydalanish masalasiga asosan, jahon miqyosida yangi pedagogik texnologiyalarga o'tish

bilan bog'liq muammo sifatida e'tibor qaratilgan va bu borada sezilarli natijalarga erishilgan.

Masofaviy ta'lim (MT) - bu turli geografik mintaqalarda joylashgan o'qituvchi va talabani bir-biri bilan bog'lovchi jarayon bo'lib, o'zaro aloqalar maxsus texnologiyalar yordamida amalga oshirilib, unda pochta, telefaks orqali tipografik bosma materiallar almashish, audiokonferensiya, videokonferensiya, kompyuter orqali virtual konferensiya kabi turlicha usullar qo'llaniladi. Ta'lim muassasasidan uzoqda yashovchilar, qatnab o'qish uchun sharoiti bo'lmaganlar, malakasini oshirishni xohlovchilar, nogironlar va yana boshqa turli sabablarga ko'ra, bevosita oliy ta'lim muassasalarida bilim olish imkoniyatiga ega bo'lmaganlar o'rtasida masofadan turib, bilim va ta'lim olishga talab ortib borishi tabiiy. Ayniqsa, ish bilan band bo'lgan katta yoshdagi kishilar, ikkinchi mutaxassislik bo'yicha ta'lim olishni xohlovchilar uchun masofaviy ta'lim juda qulay vositadir. O'zbekistonda masofaviy ta'lim tizimining rivojlanishi, xalqimizga faqat sifatli ta'lim berishnigina ta'minlab qolmasdan, u yana mamlakatimizning ta'lim xizmatlari xalqaro bozorida o'z o'rnini egallashiga ham imkon yaratadi. Axborot olamida o'zining muhim o'rniga ega bo'lib borayotgan iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichi inson hayotida tanlagan kasblarini qayta o'zgartirishlari va muntazam ravishda, malakalarini oshirib borishlarini talab etmoqda. Shu bois, ta'lim sohasi ham jamiyat hayotining iqtisodiy sohasida o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim faoliyati esa, jamiyat iqtisodiy rivojlanishining muhim bo'lgi bo'lib qolmoqda. Bu narsa ta'limni rivojlanishiga unga yangilik kiritishiga undaydi. Shu o'rinda yurtboshimizni fikrlari yuqoridagi jummalarni tasdiqlaydi. "Ta'lim O'zbekiston xalqi ma'naviyatiga yaratuvchilik faolligini baxsh etadi. O'sib kelayotgan avlodning barcha eng yaxshi imkoniyatlari unda namoyon bo'ladi. Kasb mahorati uzluksiz takomillashadi. Katta yosh avlodga o'tadi", degan so'zlarida katta ma'no yotadi [20, 5-6]. Demak, maqsadni amalga oshirish uchun ta'limning yangi modelini yaratishni taqozo etadi. Modelni amaliyotga tatbiq etish o'quv jarayonini texnologiyalashtirish bilan uzviy bo'g'liqdir. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida "O'quv tarbiya jarayonini yangi pedagogik texnologiyalari bilan ta'minlash". Uning ikkinchi va uchinchi bosqichlarida bajariladigan jiddiy vazifalardan biri sifatida belgilangan. Zero, birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlanganidek, "Unib-o'sib kelayotgan yosh avlodning ongida demokratik qadriyatlarni mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, qisqacha aytganda bu model hayotda o'z fikriga o'zining qarashlari va maqsadiga ega bo'lgan, har tomonlama yetuk va mustaqil fikrlaydigan shaxsni shakllantirishni maqsad qilib qo'yadi"[1, 25]. Noan'anaviy ta'lim-o'quvchilarni kasbga qiziqtiruvchi bilim doiralarini kengaytiruvchi, ularda hozirjavoblik xususiyatlarini tarbiyalovchi, faollashtiruvchi va ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi kabi didaktik funksiyalarni bajaradi. Tajribalarda ta'kidlaganidek, agar mashg'ulot odatdagi tinglab o'tirishga asoslangan usulda o'tkazilganda talabalar axborotning ko'pi bilan 20 % ni o'zlashtirgan bo'lsa, ilg'or pedagogik usullardan foydalanilganda esa, bu ko'rsatkich 80-90% gacha oshganligi tasdiqlangan. Noan'anaviy ta'limning samaradorligi yana shundan iboratki, uning qatnashchilari yaxlit tizimli bilimga ega bo'ladi va mustaqil ijodiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanishi negizida bo'lajak kasbiy faoliyatga oid boshlang'ich ko'nikmalar shakllantirilib o'quv-tarbiyaviy jarayonini amaliyot bilan bevosita bog'lab olib borishni ta'minlaydi. Shuning uchun ham, u rivojlantiruvchi o'qitishning yuqori samarali usullaridan

biri bo'lib hisoblanadi. O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan kundan boshlab xalqimizning tub manfaatlaridan kelib chiqib, demokratik taraqqiyot yo'lini izchillik bilan amalga oshirishda strategik vazifani belgilab oldi. Yosh mustaqil davlatlarning havfsiz va barqaror taraqqiy etishi yo'lida jahon miqyosida paydo bo'lgan yangi salbiy ta'sirlarga qarshi ichki immunitetni shakllantirish va mustahkamlash tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ana shunday vaziyatda, - deb yozadi I.A. Karimov, - odam o'z mustaqil fikriga, insonlar sinovidan o'tgan hayotiy, milliy qadriyatlarga, sog'lom negizda shakllangan dunyoqarash va mustahkam irodaga ega bo'lmasa, turli ma'naviy tahdidlarga, ularning goh oshkora, goh, pinhoniy ko'rinishdagi ta'siriga bardosh berishi amrimahol". Globallashuv kuchayishi bilan birga hozirgi davrning yana bir muhim xususiyatlaridan biri-axborot jamiyatning shakllanishidir. Bu jamiyatda axborot asosiy qadriyatga aylangan. Axborot asrining muhim ko'rsatkichlaridan biri — davlat va jamiyatning barcha bo'g'inlari uchun axborot bilan almashish birinchi hayotiy zaruratga aylanishi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, nemis olimlarining "Muhim axborotga ega bo'lish hokimiyatga ega bo'lish, muhim axborotni nomuhimidan ajrata bilish, hokimiyatga ega bo'lish, muhim axborotni o'ziga ma'qul bo'lgan ruhda tarqata olish imkoniyatiga ega bo'lish yoki u haqida ko'pchilikka hech narsa ma'lum bo'lmasligiga erishish ikki karra hokimiyatga ega bo'lishni anglatadi", - degan fikrlari diqqatga sazavor. Axborot jamiyatining shakllanishida to'rtta ijtimoiy soha siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy hamda telekommunikatsiya va ta'lim tizimlarining ahamiyati oshgan. Aynan shu sohalar jamiyatning rivojlanishini belgilab beradi. Hozirgi davrning asosiy talabi - mustahkam va chuqur bilimlarga, mustaqillikga, kuchli irodaga, g'oyaviy immunitetga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalash. Ta'lim tizimiga yangi pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini olib kirish bugungi kunning muhim masalalari sirasiga kiradi. Ta'lim-tarbiya jarayoniga axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali bir qancha qulayliklar yaratiladi. Shu narsani e'tibordan chetda qoldirmaslik kerakki, ayni paytda, axborot olish ko'lami har qachongidan ham kengroq bo'lib, yetarli darajada ko'payib bormoqda. Demak, yurtimizda fantexnika rivojlangani sayin, axborot olish imkoniyati ham oshib boradi. O'quvchilarga talab doirasida ma'lumotlarni yetkazib berishda, fan-texnika yutuqlaridan unumli foydalanish zarur. O'sib, ulg'ayib kelayotgan yosh avlodni barkamol qilib tayyorlashda, yangi axborot texnologiyalaridan o'z vaqtida va unumli foydalanishning istiqbolli tomonlari ko'zga tashlanmoqda. Sir emaski, ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar yoshlarni har tomonlama yetuk shaxs qilib tarbiyalashga qaratilgan. Ammo, ta'lim jarayonida ba'zi holatlar ham ko'zga tashlanadiki, masalan, an'anaviy dars tizimidan voz kechmaslik, pedagogik texnologiyalardan foydalanmaslik, darslarni ijodkorlik bilan uyushtirmaslik kabi. Oqibatda, o'quvchilar darsning subyektiga emas, balki, sust obyektiga aylanib qolmoqda. Tajribalar shuni tasdiqlamoqdaki, an'anaviy dars tizimidan voz kechmaslik oqibatida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, dunyoqarashning boyib borishi, mavzularni to'liq idrok etish imkoniyati cheklanib qolmoqda. Ta'limning barcha bo'g'inlarida olib borilayotgan tub islohotlar, asosan, yuqori malakali, zamon talablariga javob bera oladigan raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlashga bo'lgan talabni, ehtiyojni qondirishga qaratilgan. Bugungi kunda umumta'lim maktab o'qituvchilari o'z faoliyatida zamonaviy axborot texnologiyalaridan bemalol, o'zgaralar yordamisiz foydalana olishlari lozim.

Jumladan, umumta'lim maktab o'qituvchilari ham pedagogik texnologiyalardan o'z faoliyatlarida malakali mutaxassis sifatida foydalana olishlari uchun ma'lum bir ma'noda, shu yo'nalish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi zarur. Shuningdek, umumta'lim maktab o'qituvchilarida zamonaviy, pedagogik texnologiya yordamida milliy-ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish ahamiyat kasb etadi. Chunki, zamonaviy pedagogik texnologiyadan yangi axborot texnologiyalari bir qancha afzalliklarga ega ekanligi bilan ajralib turadi.

Bular xususan:

- o'quvchillarni faollashtiradi;
- ijodiy yondashtiradi;
- vaqtni tejaydi;
- sezishni orttiradi;
- mustaqil fikrlashga undaydi;
- idrok qilish ko'lamini oshirib, kengaytirib boradi.

Kompyuter imitatsion modellari ma'lumotlarni ongli ravishda bir-biriga to'g'ri keladigan (uyg'un) holda foydalanish imkoniyatini yaratadi. Bu esa zamonaviy kompyuterlardan foydalangan holda bilimni har xil shakllarda taqdim etish imkoniyatini beradi.

ADABIYOTLAR:

1. Abduqodirov A.A. va boshqalar. Axborot texnologiyalari. -Toshkent: 2002. -148 b.
2. Abrahamsen, E., & Mitchell, J. Communication and sensorimotor functioning in children with autism// Journal of Autism and Developmental Disorders, 1990. - pp. 75-85.
3. Alessi, S.M. & Trollip, S.P. Multimedia for learning: Methods and development. Boston, MA: Allyn and Bacon. 2001. - 128p.
4. Baer, D. M., Peterson, R. F., & Sherman, J. A. The development of imitation by reinforcing behavioral similarity to a model//Journal of the Experimental Analysis of Behavior, 1967. -pp.101-105.
5. Borgman, C.L., Gilliland-Swetland, A.J., Lazer, G., Mayer, R., Gwynn, D., Gazan, R. Evaluating digital libraries for teaching and learning in undergraduate education: 2000. - 98p.
6. Eyler, J. Reaction: Linking Service and Learning-Linking Students and Communities// Journal of Social Issues 58, 2002. - pp. 517-524.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада таълим жараёнида замонавий коммуникацион технологиялардан фойдаланишнинг йўллари батафсил ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье подробно описаны способы использования современных коммуникативных технологий в образовательном процессе.

SUMMARY

This article describes in detail the ways of using modern communication technologies in the educational process